

Непересічною подією в науковому житті сучасної України став вихід у світ наприкінці минулого року новаторського в пізнавальному сенсі, універсального за змістом та формою енциклопедичного видання, покликаного створити всебічне та ґрунтовне уявлення про предметне поле, стан, проблеми, перспективні тенденції розвитку політичної науки, її теоретико-методологічні засади, понятійно-категоріальний апарат. У політичній енциклопедії здійснено науковий опис та аналіз понад 1500 основних понять і термінів, необхідних для глибокого сутнісного розуміння ключових явищ та процесів суспільно-політичного життя й участі в ньому.

Усім своїм змістом видання переконує нас у тому, що політику можна сприймати в позитивному чи негативному ракурсах, можна симпатизувати тим чи іншим гравцям на політичній арені, а інколи відчувати до них неприязнь, чи просто намагатися їх не помічати, проте ані від політики, ані від політиків практично нікуди не втечеш і не сховаєшся. На нашу думку, важливо все-таки не ховати власну голову в пісок уявного відсторонення та самоізоляції від політичного життя, а рухатися назустріч йому сміливо і впевнено, зі знанням політики як науки, спираючись на власне фахове розуміння її сутнісних засад. Нагадаємо також, що неординарний європейський політичний мислитель XVII ст. хорват Юрай Крижанич уважав, що саме політика «найбільш благородна наука» з-поміж усіх світських наук, оскільки є втіленням «королівської мудрості».

У своїй праці «Політика як покликання і як професія» Макс Вебер зазначав, що це поняття має надзвичайно широке смислове значення й охоплює всі різновиди діяльності стосовно самостійного керівництва. На думку відомого зарубіжного соціолога, політика є могутнім повільним бурінням пластів, яке здійснюється одночасно з пристрасстю та з допомогою холодного окоміру. Методологічними порадами М.Вебера керувався й авторський колектив рецензованого енциклопедичного видання, намагаючись із сучасних методологічних позицій та парадигм дослідити феномен політики, яка розглядається і як певна діяльність, і як дослідження власне цієї діяльності.

Слід підкреслити, що фундаментальне, узагальнююче видання, в якому втілено засадничі принципи некласичної та постнекласичної соціогуманітарної науки, було підготовлене на базі відділу етнополітології Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса Національної академії наук України. Упорядником енциклопедії, який гармонійно поєднав функції глибокого дослідника політичної істини та менеджера численного авторського колективу, виступив доктор історичних наук, професор Ю.Шаповал. Про значну наукову вагу, репрезентативний характер рецензованого видання виразно свідчить і той факт, що до його редакційної ради ввійшли академіки відділення історії, філософії та права НАНУ В.Литвин, В.Смолій, Ю.Левенець, О.Онищенко, М.Попович, Ю.Шемшученко, В.Кремень. Слід наголосити, що до практичної реалізації загалом успішного широкомасштабного наукового проекту було залучено вітчизняних і зарубіжних політологів, філософів, істориків, юристів,

соціологів, психологів, інших представників вельми важливих і впливових секторів соціогуманітарного знання. Достатньо сказати, що автором статей стали близько 300 фахівців з України, Росії, Польщі, Франції, Канади, США. На наше глибоке переконання, видання політичної енциклопедії є ще одним важливим і необхідним кроком на шляху повноцінної і реальної інституціоналізації політичної науки в Україні.

Зауважимо, що книга належить до різновиду тих наукових видань, що є досить складними за своєю жанровою специфікою. Нагадаємо у цьому зв'язку, що в одному з найпоширеніших російських енциклопедичних словників Брокгауза та Єфрона поняття «енциклопедія» означає систематичний огляд знань, які мають відношення до всіх чи однієї будь-якої науки. Натомість у Великому тлумачному словнику сучасної української мови зазначається, що енциклопедія – це науково-довідникове видання (словник), котре об'єднує в певній системі найістотніші відомості з усіх галузей знань (універсальна) чи будь-якої однієї (галузева). Слід підкреслити, що політична енциклопедія повною мірою відповідає найбільш суттєвим критеріальним ознакам енциклопедичного жанру.

Представлені у виданні статті розкривають поняття та категорії, які становлять основний зміст сучасної політичної науки. Поряд із матеріалами, присвяченими аналізу традиційних для політичної чи історико-політичної науки проблем, вдумливий і належним чином підготовлений читач знайде також тлумачення тих термінів, які характеризують нові політичні процеси та явища. У своїй сукупності статті, присвячені аналізу мінливого і суперечливого світу політики, надають можливість зрозуміти міждисциплінарний характер цієї галузі знань, отримати систематичні наукові уявлення про політичну сферу життя, познайомитися з досвідом та сучасним проблемами вивчення її різних аспектів.

Слід зазначити, що політична енциклопедія не є лише словником про науку та політику. У розумінні авторів цього видання політична наука постає в багатьох вимірах. Вона, наприклад, охоплює політичну історію, політичні персоналії, політичну думку, політичні доктрини, методологічні парадигми політичної науки, політичне мислення, політичну культуру, об'єктивну політичну реальність, суб'єктивну політичну діяльність, міжнародно-правові аспекти політичних явищ та процесів тощо.

Незважаючи на складність та широкий спектр висвітлених в енциклопедії питань політичної науки, зазначене видання, проте, не є ані колективною монографією, ані збірником наукових праць чи популярним викладенням основ політичної науки. Водночас автори намагалися поєднати у виданні риси вищеназваних жанрів, забезпечити довідниково-інформаційну повноту та наукову новизну, узагальнити досягнення у вітчизняній та зарубіжній соціогуманітарній науці, окреслити нові політологічні проблеми, ураховуючи теоретичний рівень підготовки потенційних читачів – як фахівців із даного напрямку знань, так і пересічних людей, які вперше у житті зацікавилися тим чи іншим питанням політичної науки.

Керуючись принципом об'єктивності істини та зважаючи на морально-етичні детермінанти наукового пошуку, не можна цілком погодитися із занадто категоричним твердженням редакційної колегії політичної енциклопедії про те, що вона є першим в Україні подібного роду фундаментальним виданням. Доречно

у цьому зв'язку нагадати, що 2004 р. за ініціативою та при безпосередній участі Інституту держави і права ім. В.М.Корецького НАН України було підготовлено й опубліковано «Політологічний енциклопедичний словник», понад 1000 понять та персоналій якого дають досить широке уявлення про стан і досягнення сучасної світової й вітчизняної політичної науки, її термінологічний апарат. Слід вказати й на те, що 2006 р. було здійснено переклад з англійської мови «Короткого Оксфордського політичного словника», в якому здійснено спробу охопити «концепції, людей та інституції».

Варто також зазначити, що на початку 2000-х рр. в Росії, Білорусії, інших країнах СНД було видано низку політичних словників, різних за обсягом та змістом. Водночас задовільна кодифікація та глибокий системний аналіз сегментів політичного знання залишається актуальним науковим завданням для представників соціогуманітарної науки в Україні. Потрібно підкреслити, що авторський колектив енциклопедії в нових історичних умовах не лише суттєво розширив проблемне поле політичної науки, але і значно поглибив дослідження її різноманітних аспектів та сюжетів.

Зауважимо, що представлені в енциклопедичному виданні статті, по-перше, охоплюють практично всі ключові поняття, категорії та проблеми політичної науки, викладені в достатньо розгорнутому вигляді; по-друге, містять коротке визначення (дефініції) термінів, які вживаються в текстах основних статей; по-третє, розкривають смислове значення понять суміжних із політологією наукових дисциплін та суспільно-політичних термінів, знання яких є необхідною умовою чіткого розуміння власне політичних категорій. Отже, у нас є всі підстави стверджувати, що зазначена енциклопедія – одне з перших у системі сучасних соціогуманітарних знань фундаментальне, цілісне, комплексне висвітлення теоретичних та прикладних проблем політичної науки. На нашу думку, вихід у світ цього видання слід розглядати як результат ґрунтовного дослідження актуальних проблем політичної науки, і водночас як початок нового етапу в поглибленні та розвитку вітчизняної політичної думки.

Указуючи на безперечні творчі здобутки авторського колективу вважаємо за необхідне висловити деякі критичні зауваження та побажання, які стосуються окремих проблемних і дискусійних питань рецензованої наукової праці. Насамперед зазначимо, що змістове наповнення енциклопедії, рівень висвітлення окремих політичних та суміжних із ними проблем не дає переконливої відповіді на питання: чи сформувалась українська політична наука як самостійна дисципліна, що здатна продукувати нові знання, котрі відповідають не лише потребам ґносеології та політичної практики, але й міжнародним критеріям і стандартам соціогуманітарної науки?

На наш погляд, в енциклопедичному виданні помітна певна нерівномірність у висвітленні різних напрямків політичної науки, не зовсім науково коректним видається використання певних категорій, які мають віддалене чи опосередковане відношення до проблематики. Складно сказати, чим керувалися автори статей, обґрунтовуючи доцільність аналізу в контексті політичної проблематики таких постатей і персоналій, як російська імператриця Єлизавета Петрівна, український письменник та кінорежисер О.Довженко, маловідомі й

недостатньо впливові у загальноукраїнському форматі політичного життя учасники регіонального націоналістичного руху О.Дяків, О.Кандиба, Р.Ярий та ін. Слід звернути увагу на те, що одним із наслідків безмежного розширення сфери наукових досліджень може стати реальна небезпека втрати політичною наукою своєї ідентичності. Саме тому доцільно, на наш погляд, прислухатися до слушної думки британського мислителя Арнольда Тойнбі, який у своїй праці «Дослідження історії» застерігав не переходити розумних меж власної допитливості й «не дозволяти своєму крилатому коневі бігти туди, куди показують очі». Як це не прикро, але на сторінках енциклопедії можна відшукати терміни та поняття, які мають, на нашу думку, псевдонауковий характер. Наприклад, сумнівно видається науково-пізнавальна цінність таких запропонованих авторами понять, як «похідні групи», «етнічний бізнес», «Пакс Сініка» та ін.

Незважаючи на те, що в енциклопедичному виданні здійснено спробу розкрити сутність важливих понять у галузі дипломатії, міжнародних відносин і права, проте вони вимагають коригування в напрямку посилення політичної актуалізації та поглиблення її політологічної складової. Варто сказати, що окремі терміни, особливо теоретико-методологічного спрямування (наприклад, постмодернізм, реваншизм, партизанська війна) вимагають більш ґрунтовного фахового аналізу, максимального наближення до політичної проблематики.

Зауважимо також, що нерідко в рецензованому виданні аналіз політичних постатей чи термінологічних понять політичної науки здійснюють дослідники, які не є авторитетними фахівцями з відповідного напрямку соціогуманітарних знань. Одним із наслідків цього стало те, що тлумачення авторами певних категорій політичної науки не досить чітке і занадто складне для осмислення. Варто пам'ятати при цьому настанову дослідникам російського вченого-енциклопедиста М.Ломоносова, який свого часу зазначав, що «наука – це ясне пізнання істини, просвітлення розуму». Цілком природно, що критеріальні виміри продуктивного наукового знання, лаконічно окреслені М.Ломоносовим, повною мірою поширюються і на проблемне поле суспільних наук. Особливо це стосується аналізу категоріального апарату як специфічної «мови» політичної науки, що має розкривати всю глибину, логіку та стрункність політичної теорії. І, нарешті, вважаємо доцільним у кожній статті зазначати основні джерела та літературу, матеріали яких є фактологічним і теоретичним підґрунтям для авторських висновків та узагальнень.

Висловлені в доброзичливій формі окремі зауваження, що стосуються вдосконалення переважно змістових і текстологічних аспектів політичної енциклопедії, жодним чином не применшують її інтелектуального та науково-пізнавального потенціалу, світоглядного й прикладного значення. Рецензоване фундаментальне видання відкриває нову сторінку в розвитку політичної думки в Україні та є могутнім імпульсом, своєрідним каталізатором для суттєвої активізації, поглиблення й розширення наукових студій, дискурсів у царині багатобарвної політичної науки. Без сумніву, видання стане у пригоді фахівцям, викладачам, громадсько-політичним діячам, усім читачам, не байдужим до політики як науки та важливої практичної сфери громадянського суспільства.

А.І.Павко (Київ)